

El 1963, una figura de Joan Fuster fou cremada en una falla per “traïdor a la pàtria”. Han passat 50 anys d’aquells fets i alguna cosa sembla bellugar-se en el món tradicionalment immobiliari de les Falles de València ciutat. Gent jove nacionalista i d’esquerres s’hi incorpora i reclama participar en una festa que fins ara havia estat segrestada pel discurs conservador. EL TEMPS s’endinsa en monuments i casals per descobrir què està passant.

Quan aquesta revista arribe a les vostres mans, segurament l’obra a què Anna Ruiz ha consagrat els últims mesos de treball serà poc més que cendra. És així que transcorre la perpètua provisionalitat de l’artista faller: cada 19 de març el foc purificador marca el final d’un cicle i l’inici d’un de nou. En un obrir i tancar d’ulls, les flames hauran deglutit la fusta i el cartó amb què aquesta llicenciada de belles arts ha donat forma al cadafal de la plaça de la Mercè, una falla que ara milita en la primera categoria, després d’haver romàs durant 47 anys en la secció especial (allò que en termes futbolístics seria si fa no fa la Champions). “És una falla que ha viscut una temporada complicada, i per això enguany ha optat per arriscar en el monument”, explica Ruiz. El cadafal que els ha dissenyat es diu “Laberint d’afectes” i s’inspira en la frase “danseu, danseu o esteu perduts”, de la ballarina Pina Bausch. La falla, convenen tots els qui l’han visitada en els últims dies, no té res a veure amb el que tradicionalment plantava aquesta comissió.

Anna Ruiz, 33 anys, llicenciada en belles arts i filla d’artista faller, forma part d’un corrent d’artistes que han deixat de banda l’estètica fallera ortodoxa i s’han decantat per l’experimentació i la innovació. No són molts els qui com Ruiz han triat explorar nous llenguatges expressius –hi ha la mateixa Ruiz, el seu pare Alfredo Ruiz, Giovanni Nardin, Alberto Ferrer, Víctor Valero, Miguel Arráiz, Daniel Jiménez Zafrilla...– però la seua existència és un símptoma més que alguna cosa està passant en el tradicionalment immobiliari món de les falles. La Intifalla –això és, un moviment espontani sorgit en les xarxes socials que aprofita les mascletades per a protestar contra els polítics– ha estat l’índex més sorollós i, segurament, el

Falles en transició

Falla “La millor del món”, plantada enguany a la plaça de l’Ajuntament, dels artistes Vicente Liácer i Alejandro Santaaulalia.

PRATS I CAMPS

A l'esquerra Jesús Peris, de l'Associació d'Estudis Fallers; a la dreta, Josep A. Collado, de la falla Arrancapins.

Jesús Peris, de l'Associació d'Estudis Fallers: "Hi ha una nova generació que és molt més receptiva a les novetats"

que més atenció mediàtica ha acaparat. Però n'hi ha més i de més profunditat: la consolidació de les anomenades Falles Populars i Combatives; el respecte a l'Associació d'Estudis Fallers –nascut en els cercles universitari, molt allunyat dels postulats antiintel·lectuals predominants durant dècades en el món faller–; el qüestionament, ni que siga tímida, de la totpoderosa Junta Central Fallera –que hi ha remenat les cireres des del franquisme–; el fet que un partit com Compromís presente un decàleg per millorar les Falles; i, sobretot, la incorporació d'una gent pròxima a l'esquerra i el nacionalisme que en el passat van abominar les falles i que ara es retroben amb la festa de la ciutat per excel·lència.

No són canvis que s'hagen produït enguany, ni tampoc l'any passat, ni l'anterior. Es tracta, més aviat, d'una transformació lenta i poc perceptible; un corrent de fons que avança i s'eixampla, a poc a poc, tot redibuixant la

festa. El canvi pot semblar irrellevant. Però no es pot perdre de vista que d'aquesta follia de foc, pólvora i bunyols amb xocolata participen 100.000 valencians i quasi 400 comissions només al cap i casal. Com apuntava ara fa un any el sociòleg Gil-Manuel Hernández en aquestes mateixes pàgines, "no parlem de cap bajanada, sinó del fet associatiu més contundent que hi ha a la ciutat". Potser hi ha qui les odia –per l'apropiament de la via pública, pel xivarri nocturn, per l'insuportable olor d'oli reescalfat i per tants altres inconvenients innegables–, però no es pot negligir que les Falles són, al capdavall, un element vertebrador i un vehicle d'autorepresentació de primera magnitud, i doncs el que passa al si d'elles té conseqüències en la societat.

Una festa segrestada. "Ara es parla molt de la Transició i de les coses que, aleshores, no es van fer bé. Però és que el món de les falles ni tan sols no havia fet la Transició! La dreta i el blaverisme se'l van apropiat i l'han monopolitzat durant dècades, i una part de la societat civil se'n va allunyar. No és fins fa uns anys que les Falles viuen la seua transició particular". El qui parla és Jesús Peris, president de l'Associació d'Estudis Fallers (ADEF), una entitat creada l'any 1990 des de l'àmbit universitari amb la intenció de fer una aproximació intel·lectual a aquest fenomen. A base de rigor i arguments (el catàleg d'articles publicats a l'entorn del món de la festa és amplísim)

han anat guanyant el respecte de la comunitat fallera i avui han esdevingut una referència. "Les reticències que hi havia al principi cap a nosaltres han desaparegut", explica Peris.

En aquestes més de dues dècades de vida, de l'ADEF han eixit estudis sobre vestimenta, sobre la història de comissions falleres, sobre la sostenibilitat mediambiental de les falles, sobre els ninots del museu faller... i també sobre el procés a través del qual el franquisme va intervenir en una festa d'un caràcter primigèniament crític i la va domesticar per posar-la al seu servei. Fou durant aquest període quan es creà la Junta Central Fallera, s'instaurà com a acte central l'ofrena a la Mare de Déu dels Desemparats o s'hi conferí la flaire religiosa. Com explica Gil-Manuel Hernández en *Foc de falles*, "la història de les falles és el relat d'un procés en el qual una pràctica cultural popular que tenia origen contestatari i subversiu és progressivament reconvertida en una expressió festiva no conflictiva i dins l'esfera del poder".

El tutelatge –i modelatge– del franquisme va anar seguit, a final de la dècada dels setanta i principi dels vuitanta, de l'apropiació de la festa per part del blaverisme. En plena *batalla de València*, i molt especialment al cap i casal, les Falles es van convertir en una arma llançadora a les mans dels qui s'autoerigien en defensors de les essències valencianes. Els tímids intents per part de l'esquerra de qüestionar la univocitat que imperava foren silenci-

A l'esquerra, Carles Soler i Marc Gonzalo, de les Falles Populares i Combatives; a la dreta, Pere Fuset, del grup municipal de Compromís.

Marc Gonzalo: “S'està obrint una esquerra en el monopoli de la dreta sobre les falles”

ats per l'estridència blavera. La crítica era blasfèmia i sacrilegi. Se succeïren l'afer *Ajoblanco*, la caiguda de la falla King-Kong (un intent de traure rigidesa a la vida fallera); es va crucificar el pub Mitropa, que havia organitzat un concurs on en el cartell guanyador hi havia dues falleres besant-se... El *valencianismo bien entendido* s'imposà i va començar el divorci entre la festa i els sectors majoritàriament d'esquerra i nacionalista.

Jesús Peris va viure en primera persona aquell clivellament. De fet, ell, que aleshores estudiava filologia a la Universitat de València, era enmig de l'esquerra. Les Falles –l'itinerari pels monuments, les revetlles nocturnes, l'ambient festiu...– li agradaven d'allò més, però en els cercles en què es movia “admetre que t'agradaven les Falles era quasi un tabú”. “Dir-ho era com una mena d'eixida de l'armari”, riu ara, quan es compleixen 15 anys des que esdevingué “faller de quota” de Ripalda-Beneficència-Sant Ramon.

“Nosaltres hem sigut una illa al voltant de la qual cada volta hi havia més

aigua: en el món faller érem els rars; en el món de l'esquerra érem els ‘fallers’, dit en to despectiu”, explica Josep A. Collado, membre d'Arrancapins, una de les poques falles que al cap i casal (les falles dels pobles són tot un altre món) ha optat històricament per desmarcar-se de l'ortodòxia fallera. Ell hi milita des que era xiquet. La seua família havia emigrat de la Manxa i sa mare va decidir apuntar-lo “perquè m'integrara al barri”. És al casal d'Arrancapins on va conèixer la seua dona. I el seu fill –no cal dir-ho– n'és membre des que va nàixer. “La falla ha marcat el meu esdevenir com a persona”, apunta.

L'heterodòxia festera. Un colp de timó, a final dels setanta, va permetre ventilar una comissió que, fins aleshores, no s'havia desmarcat de la línia oficial. Els joves agafaren el comandament d'Arrancapins i començaren a posar cap per avall tot allò que fins aleshores havia estat inqüestionable: la indumentària i la manera de desfil·lar en l'ofrena a la Mare de Déu, la separació entre homes i dones... Es tractava de canviar les Falles des de dins. “Nadàvem contracorrent, contra el blaverisme més furibund”, explica. L'intent de crear l'Associació de Falles i Fallers Democràtics del País Valencià, en la gènesi del qual participaren directament, a penes va durar dos anys. Molt més d'èxit tingué, a partir de 1980, la idea de fer-se ells mateixos el cadafal, una tradició que s'ha

mantingut fins avui. “Ens trobem que hi ha un ampli sector de la població a qui no agraden les Falles i han decidit renunciar-hi. Això no passa amb les Fogueres d'Alacant o les colles de Castelló i tampoc no hauria de passar a València, perquè al capdavant és la festa gran de la ciutat i, per tant, un element socialitzador de primer ordre”, argumenta Collado.

Tanmateix, alguna cosa està passant que provoca que aquesta malfiança es relaxe. Continuen sent bandada els veïns de València que fugen de la ciutat, però també hi ha qui s'ha arriscat a participar-hi i això, doncs, qüestiona el monopoli que durant anys ha exercit l'oligarquia fallera. Alguns –els menys– ho fan des de dins de les comissions reglades; d'altres, des de fora de l'estructura fallera. Entre aquests últims destaquen les Falles Populares i Combatives (les Fapoco), que enguany celebren 10 anys de vida. No tenen comissió, ni casal, ni fallera major, ni es vesteixen amb la indumentària tradicional. Són una falla atípica, que planta monument (enguany al remat lluïa el cap de Rita Barberà), organitza albades i muixerangues i *trivial* fallers i reivindica una altra manera de viure la festa. Va nàixer fa una dècada de gent procedent de Ca Revolta, Endavant, la CEPC i altres associacions. A partir d'aquí es va crear una assemblea que hi ha donat continuïtat. “Els moviments socials sempre havien donat l'esquena a les Falles. Se suposava que si eres d'esquerres, en arribar el

19 de març, havies de fugir –expliquen Marc Gonzalo i Carles Soler, dos dels membres de les Fapoco–. Alguns que ens estimàvem la festa perquè l’havíem viscuda des de xicotets, sentíem que ens l’havien furtada, que en quedàvem exclosos”.

Les Fapoco naixen d’un grup de gent jove desacomplexada que aposten pel “reapropiament de la cultura popular”, diu Soler, qui és també membre dels Orxata Sound System, grup que, des de la música *techno* beu d’aquesta filosofia i ha esdevingut tot un fenomen en la música en català. Aquest reapropiament implica, en part, recuperar l’esperit crític del monument i reivindicar un tipus de festa menys intervinguda i més oberta i inclusiva. “S’està obrint una esquerra en el monopoli de la dreta sobre les falles –hi afegeix Marc Gonzalo–. No pot ser que siga patrimoni exclusiu d’un sector feixista i reaccionari”. Que les Fapoco han fet forat ho demostren les xifres. No es financen ni amb quotes ni amb ajudes públiques,

sinó a través del micromecenatge. L’any passat aconseguiren 3.300 euros mitjançant un Verkami. Enguany, que s’havien marcat com a límit els 2.600 euros, n’han recollit 4.800. “El millor de tot és que l’increment de diners té a veure amb l’augment en el nombre de mecenes”, apunta Marc Gonzalo, qui no s’està d’afegir que “l’esquerra va cometre un gran error quan va renunciar a participar en les Falles”.

Un monopoli que s’esquerda. De fet, l’any passat, la imatge de Mònica Oltra desfilant amb la indumentària típica en l’ofrena a la Mare de Déu va provocar sonats terrabastalls: entre la gent de dretes, era vista com una intrusa dins un món que li era teòricament aliè; entre la gent d’esquerreres, perquè la imatge de qui s’ha erigit com a màxim assot del Partit Popular deixant un ram de flors a la patrona de la ciutat els resultava desconcertant. Mònica Oltra, la mateixa que ha fet de les samarretes una manera de fer política, lluita sense

complexos rodets, *pololos* i enagos en un acte que, en el seu origen, fou una imposició franquista. La participació d’Oltra en l’ofrena no era una acció de màrqueting polític. La síndica de Compromís és fallera d’Àngel del Alcázar-José Maestre des de 1995 i participa des d’aleshores en l’ofrena. La difusió de la imatge d’Oltra participant en la festa “no fou premeditada”, assegura Pere Fuset, vocal de Compromís a la Junta Central Fallera.

Aquesta coalició va accedir a l’ajuntament en les eleccions de 2011 i des d’aleshores ha optat per introduir la qüestió fallera en la seua agenda política. De fet, disposen d’una sectorial fallera formada per una vintena de persones on participen artistes, presidents de comissions, o membres de l’Associació d’Estudis Fallers. Incorporar l’univers de la festa al programa polític ha estat, per a Joan Ribó, cara visible de Compromís a l’ajuntament, “una qüestió estratègica –explica Fuset– perquè no podem ser una alter-

I+E als monuments

Qualsevol que visite València amb motiu de la festa gran de la ciutat i estiga mínimament informat sap que Na Jordana és visita obligada. Aquesta falla del barri del Carme ha esdevingut un referent per als qui preferirien uns monuments menys preciosistes i més arriscats. Na Jordana és l’ excepció d’una secció especial on es tendeix a premiar l’estètica “lladroniana” (per la porcellana de Lladró) i el missatge buit. La “falla blanca” de què parla el sociòleg Gil-Manuel Hernández en el seu llibre *Foc de falles* a l’últim ha acabat imposant-se.

Tanmateix, també en l’àmbit dels cadafals alguna cosa sembla estar canviant. D’una banda, perquè la situació de crisi i l’atmosfera de descrèdit envers els polítics i les institucions ha provocat que algunes comissions opten per recuperar, a través dels seus textos, l’esperit crític que, en origen, tenien les falles. D’una altra banda, perquè també en

Anna Ruiz ha plantat enguany a la plaça de la Mercè.

l’esfera de l’estètica comencen a consolidar-se corrents d’artistes i comissions falleres que aposten per la renovació del llenguatge dels monuments. això és tan cert que, enguany, un grup de falles han decidit unir-se en el grup I+E (Innovació + Experimentació) i crear el seu propi premi a la innovació, al marge del que atorga la Junta Central Fallera. En el grup I+E, hi participen les falles Lepanto-Guillem de Castro, Jesús, la Mercè, Borrull -Túria, Borrull-Socors, Murillo-Palomar i Castielfabib. En el jurat figuren, entre altres, Romà de la Calle, crític d’art i ex-director del Muvim que va dimitir en protesta per la censura que la Diputació de València volia exercir sobre una mostra de la Unió de Periodistes.

L’artista Anna Ruiz, que ha viscut el món de les falles des de ben xicoteta i va estudiar belles arts, es felicita d’aquests avanços. Ella ha plantat enguany a la plaça de la Mercè. Considera “un pas endavant” que “les falles i les belles arts es donen la mà” perquè “les falles tenen moltes possibilitats d’experimentació artística”. “Cal apostar per la diversitat”, explica Ruiz,

nativa creïble si, a banda de parlar de la llengua, del model de ciutat o de sostenibilitat, no parlem d'un element tan important per a la gent de València com són les Falles”.

Des que han accedit a l'ajuntament, Compromís ha plantejat iniciatives com ara: obrir nous canals de participació que no passen únicament per la Junta Central Fallera; ajudar i promocionar la ciutat de l'artista faller com un districte cultural (l'equip de govern de Rita Barberà acaba de fer una proposta en aquesta línia); promocionar l'ús del català; o redactar un pla estratègic que n'analitze en profunditat l'impacte social, cultural i econòmic. “Fins ara, en aquesta ciutat, s'ha fet molta política de les Falles, però molt poca política per a les Falles”, es lamenta Pere Fuset, qui creu que “cal trencar amb el tòpic que diu que l'esquerra està fora de la festa”.

Un canvi que s'atia. Arribats a aquest punt, doncs, som al davant d'un

qui considera que tant les falles com les belles arts poden beneficiar-se d'aquest diàleg. “Des de les belles arts les falles sempre han estat molt mal vistes perquè es desconeixia que a través d'elles es poden fer moltes coses. I des de les falles han sigut molt pocs els qui s'han atrevit a eixir del corrent estètic predominant”, explica.

Ara està per veure que aquestes iniciatives quallen. En el passat, les apostes innovadores han acabat estavellant-se. L'any 1990 la Generalitat, a través de l'Institut Valencià de la Joventut, va impulsar un concurs de falles experimentals que pretenia promocionar la recerca de nous camins estètics i expressius. El certamen va tenir bona acollida durant els primers anys, però en instal·lar-se en el poder l'any 1995, el Partit Popular va deixar-la morir. Mancada d'impuls institucional, la renovació del llenguatge artístic dels cadafals ha depès de la voluntat particular de determinades comissions i d'uns pocs artistes que han optat per arriscar-se.

L'any passat va nàixer la Intifalla, un moviment nascut en les xarxes socials que aprofita les mascletades per a protestar davant l'Ajuntament. La iniciativa s'ha intensificat enguany.

canvi en profunditat en les Falles? Potser seria exagerat respondre afirmativament. Com apunta des de dins d'aquest món Jesús Peris, president de l'Associació d'Estudis Fallers, “cada volta t'hi trobes més gent receptiva a nous postulats, però també hi resten moltes mòmies i gent que pareix eixida de la caverna”. Josep A. Collado, de la falla Arrancapins, opina que “encara hi ha molt d'immobilisme”. “Hi ha un món oficial que no accepta cap qüestionament i un altre món paral·lel on comencen a passar cosetes –explica Collado, des de la seua experiència de més de quaranta anys de faller–. Però el primer no és permeable al segon. Canviar les coses des de dins és molt més difícil que no sembla”.

Peris és més optimista que no Collado i creu que també en les falles oficials “cada volta hi ha un ambient més habitable”. Per al president de l'Associació d'Estudis Fallers, la clau està en el pany del canvi generacional. “En les falles hi ha hagut un relleu generacional. Hi ha uns pares que van viure aquell ambient carrincló i conservador dels setanta i dels vuitanta que ara van retirant-se –argumenta–. Els seus fills no van viure la *batalla de València*, tenen més o menys assumida com una cosa natural la unitat de la llengua i ho viuen tot amb el mateix sentiment però sense la visceralitat dels seus pares. Tot això genera un caldo de cultiu molt més receptiu a les novetats”. El context de crisi i el descrèdit de

tot allò que semblava irrefutablement assumit com a natural, també dins la cosmovisió fallera, hi contribueix.

Pel seu cantó, Pere Fuset considera que el treball que van fent des del grup municipal de Compromís està servint per a donar a entendre que “no hi ha una única manera de concebre les Falles”. “Crec que, d'alguna manera, estem contribuint que molts fallers progressistes que han estat silenciats, o que s'han autosilenciat, es facen visibles”, apunta. I hi afegeix: “Crec que el món faller era i és més plural del que pensàvem, però la gent no tenia el referent per a –diguem-ho així– eixir de l'armari. Aquest moviment subterrani ha començat a emergir ara”.

Amb 1.900 seguidors al Facebook i i quasi 1.800 al Twitter, en les Falles Populars i Combatives estan segurs que alguna cosa ha començat a bellugar-se. És, diuen, un canvi que va molt més enllà de l'estètica, la indumentària o la participació o no en l'ofrena a la Mare de Déu. “El que passa ara en les Falles és el símptoma que alguna cosa està canviant en la societat valenciana –argumenta Carles Soler–. L'idioma, la música... han deixat de ser tabú i cada volta estan més normalitzats”. I el seu col·lega Marc Gonzalo hi afegeix: “Apreciar les Falles com una festa popular més és també una manera de combatre el clàssic autoodi dels valencians”.

Violeta Tena